

Söyleşi: Gülten Dinç ile Türkiye’de Tıp Tarihi Çalışmaları Üzerine

AKİF ERCİHAN YERLİOĞLU*

Öncelikle görüşmeyi kabul ettiğiniz için teşekkür ederiz. Hem tıp tarihi alanına kıymetli katkılarda bulunmuş, hem de alandaki değişiklikleri de gözlemlemeyebilmiş deneyimli bir akademisyenle bu mevzuları konuşmak bizim için büyük önem taşıyor. İlk olarak sizin tıp tarihiyle nasıl tanıştığınızı sormak isterim. Bu vesileyle de çalışmalarınıza başladığınızdaki atmosferden, tıp tarihine o dönemde nasıl yaklaşıldığından, eğitim sürecinizden, hocalarınızdan bahsederseniz sanırım iyi bir başlangıç olur.

Öncelikle böyle bir söyleşi için beni davet ettiğiniz için asıl ben size teşekkür ederim. Sorunuzu yanıtlamadan önce biraz tıp tarihinden söz etmek isterim. Tıp tarihi, tıbbın tarih boyunca geçirdiği değişim ve dönüşümleri neden-sonuç ilişkisi içinde irdeleyen ve tıbbın farklı görünümleriyle uğraşan bir disiplin. Temelde tıp tarihinin amacının; tarihsel çalışma yöntemiyle elde edilmiş ve düzenlenmiş, sağlam, aslına uygun ve anlaşılabilir bir bilgi bütünü oluşturmak olduğu söylenebilir. İyi bir tıp tarihi araştırmacısının ise dürüst, disiplinli, meraklı, sorgulayıcı ve çalışkan olması, çok okuması ve iyi yazabilmesi gerekir. Tıp tarihçisi de her araştırmacı gibi mutlaka dili çok iyi ve yazım kurallarına uygun olarak kullanabilmeli, özellikle de bir ya da daha fazla eski dili bilmeli. Ülkemiz özelinde söyleyecek olursak, tabii ki Osmanlıcaya vakıf olmak, arşivlere ulaşabilmek ve kullanabilmek önemli. Bunların yanı sıra genel bir senteze ulaşabilmek için belgeleri seçip değerlendirebilmeli ve orijinal bilgiler üretebilmeli. Çünkü ancak bunları yapabilenler alanda kalıcı olabilirler. Tıp tarihi multidisipliner bir alan. Tabii bu karakterini özellikle 20. yüzyıldan itibaren kazanıyor. Daha önce hekimlerin, hekimlik üzerine, büyük hekimleri ya da büyük buluşları konu aldıkları yazılar var. Ama 20. yüzyılın sonlarına gelindiğinde tıp tarihi artık daha sosyal bir içerik kazanıyor ve kültürel bir alan haline geliyor. Bunun yanı sıra tıp tarihi çok disiplinli bir alan olduğundan araştırmacı pek çok yardımcı disiplinden de yararlanır. Böylece tıp tarihi araştırmacısı tıbbın tarihini irdelerken tıbbın; siyasi ve askeri tarih, iktisat tarihi, bilim ve teknoloji tarihi, dilbilim, kronoloji, prehistorya, antropoloji, arkeoloji, sosyoloji, coğrafya... gibi birbirinden oldukça farklı disiplinlerle olan etkileşimlerini de dikkate almak durumundadır. Sonuç olarak iyi tıp tarihi yazımı, tüm bunların birleşiminden oluşan bir sentezle daha iyi bir temelde ortaya konulabilir.

Asıl sorunuz olan benim tıp tarihi ile ilk kez nasıl tanıştığuma gelirse, 1983 yılında İ.Ü. Edebiyat Fakültesi Kütüphanecilik Bölümünden mezun oldum. Birimlerde kürsü panoları vardı o zamanlar. Mezuniyetime yakın bir zamanda o panoya, “Cerrahpaşa Tıp Fakültesi Tıp Tarihi ve Deontoloji Anabilim Dalına kütüphaneci aranıyor” yazan

* Akif Ercihan Yerlioğlu, Boğaziçi Üniversitesi, akif.yerlioglu@bogazici.edu.tr

Gülten Dinç'in kütüphanedeki ilk yılına ait bir fotoğraf (1983).

bir ilan asıldı. İlana İstanbul'da kalmak isteyen çok sevdiğim Antakyalı bir arkadaşım başvurdu. Onun burada kalması çok önemliydi. Cerrahpaşa'ya giderek o zamanın kürsü başkanı Doç. Dr. Nil Sarı ile tanıştı. Fakat son anda arkadaşım İstanbul'da kalmaktan vazgeçti ve bana "Sen başvur" dedi. Ben de 1983 Temmuz ayında gidip Nil Hanım'la tanıştım. Bana kütüphaneyi ve arşivi gösterdi. Şaşkınlık içinde kaldım. Çok büyük bir kütüphane ve arşivdi. Koridorlara taştan, odalar dolusu kitap, üst üste masalar, dolaplar dolusu kitap ve arşiv malzemesi... Hem gözüm korktu hem de çok heyecanlandım. Okumayı çok sevdiğimden burası müthiş bir yer diyerek orada çalışmak istedim.

Sonrasında kadro ilan edildi, başvurumu yaptım ve 1983 yılının Eylül ayında Tıp Tarihi'ne girdim. Tabii hiçbir akademisyenlik kaygısı taşımadan, sadece bir memur olarak. Hatta işin komik tarafı, bana "çok iyi bir kadromuz var, seni ona alacağız" dedikleri kadronun, işlemler sırasında hastabakıcı kadrosu olduğunu öğrensem bile büyük bir heyecanla çalışmaya başladım... Tıp tarihi diye bir alanla ilk kez karşılaşıyordum, hiçbir bilgim yoktu; ama kütüphane ve arşivi düzenlemeye başladığımda giderek çok ilgimi çekti. Bu ilgiyle çok da okudum ve bu arada Nil Hanım'ın yayınlarının redak-

siyonlarını yapmaya başladım. Anabilim Dalı'nın lisansüstü programları vardı ve o zaman Anabilim Dalı Başkanı olan Nil Sarı ile birlikte, asistan olarak Ayten Altın-
taş ve Rengin Dramur ile M. Bedizel Zülfikar (Aydın) vardı kürsüde. Prof. Dr. Emi-
ne M. Atabek o yıl emekli olmuş, ancak sözleşmeli olarak görevine devam ediyor ve
derslere giriyordu. Ord. Prof. Dr. A. Süheyl Ünver de ilerlemiş yaşına karşın haftanın
belirli günlerinde geliyor ve etrafını öğrencileri ve sevenleri kuşatıyordu. Çok renkli
bir akademik ortam vardı. Ancak birkaç yıl sonra bulunduğum kadronun sıkıntıları-
nı yaşadığımdan ayrılmayı düşünmeye başladım. Bunu öğrenen Nil Hanım; "Sende
akademisyen kumaşı var. Lisansüstü eğitim yapmayı düşünmez misin?" dedi. Aynı
zamanlarda yayımlanan okutman kadrosuna da kabul edildiğimde artık akademik
kariyere yönelmiş oldum. 1985'te yüksek lisansa başladım ve tıp tarihi alanında tut-
kuyla çalışmaya başladım. Eğitimime uygun olarak en büyük ilgi alanım yayınlardı.
Eski tıp yayınları, Osmanlıca tıbbi süreli yayınlar ve kitaplar çok ilgimi çekti. Nitekim
yüksek lisans tezim de Arap harfleriyle basılmış tıbbi süreli yayınlar üzerine oldu.¹
Harf Devrimi'ne kadar yayımlanmış Osmanlıca tıbbi süreli yayınları değerlendirdi-
ğim tezimi büyük bir merakla sürdürdüm ve İstanbul kütüphanelerindeki sayıları
kataloglayarak 1989'da bitirdim. Konunun genel özelliklerini içeren bir tez oldu. O
döneme kadar yapılmayan genişlikte bir çalışma olduğundan kaynak olarak çok kul-
lanıldı. Bana da çok güzel bir temel sağladı aslında. O dönem yüksek lisans eğitim
sürecimiz daha çok seminerler şeklinde yürüyordu.

Tabii aynı zamanda kütüphane ve arşivi yönetip, düzenlemeye devam ettim. Ancak
doktora devam etmeyi çok istediğim halde Anabilim Dalı'nın yönetsel sıkıntıları
nedeniyle 1996'ya kadar uzun bir ara vermek durumunda kaldım. En büyük üzüntüm
de aslında budur. Bu sıkıntılı/huzursuz atmosfer olmasaydı, belki çalışmalarım kesin-
tisiz devam ederek çok daha derinleşebilecek, daha güzel şeyler ortaya çıkabilecekti...

Böylece, tıp tarihi çalışmakla hayatıma anlam katan bir alan açıldı önümde ve benim
için ulaşılmaz olan pek çok hocayı bu ortamda tanıma şansına eriştim. Ord. Prof. Dr.
A. Süheyl Ünver, Prof. Dr. Emine M. Atabek, Prof. Dr. Ali Haydar Bayat, Prof. Dr. İlter
Uzel, Prof. Dr. Nuran Yıldırım, Prof. Dr. Emre Dölen, Prof. Dr. Feza Günergün gibi şu
an hepsinin isimlerini sayamayacağım pek çok hocamızı da tanıdım ve onlardan çok
şey öğrendim.

40 yıllık meslek yaşamımda; Ekrem Kadri Unat, Asım Cenani, Suat Vural, Tarık Min-
kari, Baha Sezer, Ayhan Yücel, Fikri Şenocak, Teoman Onat, Altan Onat, Vural Solok,
Feridun Frik, Selçuk Aybar, Mutahhar Yenson, Fikret Biyal, Alaaddin Akcasu, Aykut
Kazancıgil ve H. Hüsrev Hatemi gibi tıp tarihine çok önemli katkı ve destekte bulunan
ve pek çoğu aynı zamanda dönemin önemli akademisyenleri olan hocaları da tanımış
olmaktan büyük onur duydum.

***Aslında ikinci sorum tam da bununla ilgiliydi. Bu topraklarda tıp tarihinin
serüvenini Türkiye'deki ilk tıp tarihi derslerine kadar götürebiliriz belki de.
Yirminci yüzyıla geldiğimizde de çok önemli isimler var. İşte; Osman Şevki Uludağ,***

1 Gülten Dinç (Özkan), "Arap harfleri ile Türkçe basılmış tıbbi süreli yayınların incelenmesi ve İstanbul
kütüphaneleri tıbbi süreli yayınlar toplu kataloğu (1849-1928)" (Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, 1989);
G. Dinç, "Arap harfleri ile Türkçe basılmış tıbbi süreli yayınlar üzerine bir inceleme I," *Tıp Tarihi Araştırmaları* sayı
4 (1990): 16-60; G. Dinç, "Arap Harfleri İle Türkçe Basılmış Tıbbi Süreli Yayınlar Üzerine Bir İnceleme II," *Tıp Tarihi
Araştırmaları* sayı 5 (1993): 96-130.

Galip Ata, Süheyl Ünver, Faruk Nafiz Uzluk, Adnan Adıvar... Siz de şahsen tanıdığınız bazı hocaları da zikrettiniz. Bu insanların tıp tarihine yaklaşımlarında yer yer farklılıklar da var. Geçmişten günümüze şöyle bir baktığınızda siz nasıl bir zaman çizelgesi çizersiniz, Türkiye'deki tıp tarihi çalışmalarında nasıl mihenk taşları görüyorsunuz?

Bizdeki tıp tarihi çalışmaları tıp tarihinin dünyadaki genel eğilimine paralel gidiyor aslında. Söz ettiğiniz önemli isimler; Galip Ata Ataç, Osman Şevki Uludağ, Süheyl Ünver, Faruk Nafiz Uzluk tıp tarihine genel perspektiften bakıyorlar ve hepsinin bu anlayışla yazılmış tıp tarihi kitapları var. Yani kronolojik ve çığır açan kişi ve buluşlar üzerinden ilerleyen bir tarih yazıcılığı. Feridun Nafiz Uzluk ve Süheyl Ünver, üniversite reformu sonrasında biri İstanbul, diğeri Ankara'nın tıp tarihi açısından en önemli figürleri. Süheyl Ünver hekim ama bunun yanı sıra kültüre, folklorla, sanata ve tarihe çok meraklı. Farmakoloji alanında, Paris'te eğitim gördükten sonra ülkeye dönüyor. Akil Muhtar'ın yanında asistan ve doçent oluyor. Bu sırada 1933 Üniversite Reformu gerçekleşiyor. Yeni üniversitenin rektörü Neşet Ömer İrdelp, Süheyl Ünver'in tarihe ve tıp tarihine ilgisini biliyor. Reformla birlikte bir tıp tarihi enstitüsü kurulması söz konusu olduğunda "Bunu sadece Süheyl Ünver yapabilir" deniliyor. Ünver'in tıp tarihi ile ilgili çalışmaları, yayınları var ama ona seçenek sunulduğunda "Ancak ikisini birden yaparsam olur, sadece tıp tarihi yapamam" diyor. Bir süre öyle de yürütüyor fakat dönemin sağlık bakanı Refik Saydam, "Bizim reformumuz açısından bir kişinin iki kürsüde birden olmaması gerekiyor" diyor ve kendisinden bir seçim yapması isteniyor. Ünver, farmakolojiyi seçiyor önce. Fakat üniversitedeki hocalar ve Neşet Ömer İrdelp "Senin temelin tıp tarihine daha uygun, seni buraya alalım" diye biraz baskı yapıyorlar Süheyl Ünver'e ve o da kabul ediyor. Ünver'in o zamana kadar yurt dışındaki tıp tarihçileriyle iletişimi var zaten. Sonuç olarak Beyazıt'taki merkez binada İstanbul Üniversitesi Tıp Tarihi Enstitüsü'nün kuruluşunu gerçekleştiriyor.

Süheyl Hoca ansiklopedist bir gelenekten geliyor. Çok geniş ilgi alanları içinde tıp tarihine de bu kapsamda bakıyor. Eski çağlardan itibaren hekimleri, buluşların öykülerini yazıyor. Belki çok sayıda derinlemesine araştırması yok ama yazdıkları bize halen kaynaklık ediyor. Bir şeyi merak ettiğimizde o konuda yayını varsa öncelikle ona başvuruyoruz, "bu konu nedir, nasıl genişletilebilir?" diye. Böyle bir temel oluşturuyor bizlere. Feridun Nafiz Uzluk da aynı ekolü sürdürüyor. Onun da kitaplarının yanı sıra kısa kısa birkaç sayfalık makaleleri çoktur. O dönem birlikte *Türk Tıp Tarihi Arkivi*'ni yayımlamaya başlıyorlar, özellikle Türk ve İslam tıp tarihi ile hekimler ve buluşlarına dair pek çok makale içeren dergi 1935-1943 yılları arasında yayımlanıyor. Yine aynı dönemlerde yayımlanan *Tedavi Seririyatı ve Laboratuvarı Mecmuası* ile *Tedavi Notları* ya da sonraki adı ile *Dirim ve Poliklinik* de tıp tarihi yazılarının yoğun olarak yayımlandığı dönem dergileri. Hemen hemen her sayısında Süheyl Ünver ve Feridun Nafiz Uzluk'un yazıları yer alıyor. Bu süreli yayınlarda dönemin karakteristiğine uygun olarak; İbn-i Sina'dan Biruni'ye, Şanizade'den Esad Feyzi'ye, darüşşifalardan tıbbiye, önemli tıbbi buluşlara kadar yine başarı öyküleri ağırlıkta. Bu ilk dönemlerde dünyadaki eğilime uygun olarak büyük insanlar, büyük olaylar, büyük buluşlar üzerinden giden tarih anlayışı ya da yazımı günümüze gelindiğinde giderek daha sosyokültürel bir tarih anlayışına evrilecektir.

Dönemin ünlü tıp insanları Akil Muhtar ve Besim Ömer'in de tıp tarihine ilgileri büyük, her ikisi de Türk Tıp Tarihi Kurumu'nun kurucularından ve ilk başkanlıklarını

20 Mayıs 1985 günü açılışı yapılan Cerrahapaşa Tıp Fakültesi Tıp Tarihi ve Deontoloji Anabilim Dalı, Ord. Prof. Dr. A. Süheyl Ünver Tıp Tarihi Müzesi açılışından. Soldan Sağa: Prof. Dr. İbrahim Başağaoğlu, Prof. Dr. Mevrure Değer, Tezhip sanatçısı İlhan Gökşen, Prof. Dr. Nil (Akdeniz) Sarı, Ord. Prof. Dr. A. Süheyl Ünver, Prof. Dr. Emine M. Atabek, Tezhip sanatçısı Tülay Ölez, Prof. Dr. Rengin Dramur, Prof. Dr. Gülten (Özkan) Dinç, Uzm. Ec. Süheyla Sivas, Sekreterler Fatma Şentürk ve Sinem Uçan Bolat, Prof. Dr. Mükerrrem Bedizel Zülfikar Aydın.

yapıyorlar. Birçok tıp tarihi yayınları da var. Kuruluş döneminden itibaren Enstitü asistan kadrosu da giderek genişliyor. Dr. Hamza (1933), Dr. Mümtaz (1934), Dr. Metine Bilger (1936), Dr. İhsan Ünal (1938), Dr. Saffet Kızıldağı (1941), Felsefeci Nezihe Ayaydın (1949), Dr. Bedii N. Şehsuvaroğlu (1950), Dr. Rauf Aybey (1956), Dr. Emine M. Atabek (1957), Dr. Sırrı Akıncı (1961), Dr. Nurhan Ertem (1961), Türkolog Nuran Yıldırım (İst. Tıp Fak. 1970), Ec. Ayşegül Demirhan (İst. Tıp Fak. 1972), Diş Hek. Öztan Öncel (İst. Tıp Fak. 1973), Psikolog Nil Akdeniz Sarı (Cerr. Tıp Fak. 1973), Ec. Rengin Dramur (Cerr. Tıp Fak. 1976), Mimar Arslan Terzioğlu (İst. Tıp Fak. 1979), Ec. Ayten Altıntaş (Cerr. Tıp Fak. 1982) İstanbul Üniversitesi'nin Tıp Tarihi Enstitüsü ve her iki tıp fakültesinin tıp tarihi kürsülerinde asistan olarak tıp tarihine başlıyorlar.

Bu kapsamda 1980'li yıllara gelindiğinde bu tıp tarihçilerinin yanı sıra tıp tarihi ile de çok yakından ilgilenen Prof. Dr. Ekrem Kadri Unat gibi temel bilimciler, Prof. Dr. H. Hüsrev Hatemi ve Prof. Dr. Aykut Kazancıgil gibi klinisyenler de tıp tarihi ile yakından ilgileniyor ve alana değerli katkılar yapıyorlar. Cerrahapaşa Tıp Tarihinde göreve başladığımdan itibaren tanıma onuruna eriştiğim Ekrem Kadri Unat Hoca çok başarılı, alanda buluşları olan bir mikrobiyolog ve aynı zamanda tıp tarihçisiydi. Editörlüğünü yaptığı *Dünya'da ve Türkiye'de 1850 Yılından Sonra Tıp Dallarındaki İlerlemelerin Tarihi* (1988), Türk Tıp Tarihi Kurumu Başkanı olduğu dönemde yayınlanmış temel kaynaklarımızdan biridir. Mikrobiyoloji, bakteriyoloji ve enfeksiyonlar tarihine dair pek çok yayını vardır. Aykut Kazancıgil Hoca kadın hastalıkları ve doğum, Hüsrev Hatemi Hoca endokrinoloji uzmanıydı ancak tıp tarihiyle de çok yakından ilgiliydiler. Belki de birçok tıp tarihçisinden daha çok yayınları vardır. Hüsrev Hatemi işin içine sosyal yönü de katan, hafızası çok güçlü; eski öyküleri çok iyi anlatan ve yazan bir tıp

tarihçisi. Aykut Kazancıgil ise özellikle tıbbi bibliyografyalar açısından çok önemli katkıları olan, sistematik bir araştırmacı. *Türk Bilim Tarihi Bibliyografyası* (1981) ve *Türk Jinekoloji ve Obstetrik Bibliyografyası* (1973) tıp tarihi alanına önemli katkılardan. Çevirisini yapıp eklerle yayımladığı *Mirat-ı Mekteb-i Tıbbiye (Tıp Fakültesi Tarihçesi)* (1991) de tıp tarihinin temel kaynaklarından biri.

Bu kapsamda 1990'ların sonuna doğru tanıdığım çocuk cerrahı Dr. Şeref Etker'in alana çok önemli ve özgün katkıları vardır. Dr. Şeref Etker, titiz çalışmalarıyla, özellikle arşiv ve sahaflardan elde ettiği belgeleri kullanarak yazdığı araştırma makaleleriyle tıp tarihine yeni bir boyut getirmiştir. Dr. Şeref Etker ile ortak olarak birçok yayın yaptık ve ben kendisinden araştırma konusunda çok şey öğrendim.

Bu arada genç kuşağı da göz ardı edemem tabii ki. Genç nesle baktığımda bu alanda umutlarımı arttıran birçok isim var: Fatih Artvinli, Cem Hakan Başaran, Mesut Güvenbaş bunlar arasından ilk aklıma gelenler. Fatih Artvinli, günümüz tıp tarihçileri arasında sosyokültürel boyutu en iyi kullanan araştırmacılardan biri. Doktora tezinden kaynaklanan *Delilik, Siyaset ve Toplum; Toptaşı Bimarhanesi (1873-1927)* (2013) kitabıyla da bu donanımını en iyi şekilde ortaya koymuştur. Mesut Güvenbaş, arşiv belgelerine dayanan disiplinli çalışmalarını iyi yazımlı araştırmalarıyla aktaran, Cem Hakan Başaran da genç yaşına karşın, vakıf olduğu Osmanlıca'yı çok iyi kullanarak çeviri kitaplarla başladığı tıp tarihi yolculuğunu devamında ilgi çekici konular ve süreli yayın irdelemeleri ile sürdüren ve umutlarımızı yeşerten araştırmacımızdan...

Tam da yayınlara geçmek istiyordum ben de... Bilimsel dergiler, tıp tarihi sahasının gelişimi için büyük önem taşıyor. Alandaki önemli dergilerden biri de Tıp Tarihi Araştırmaları. Daha sonra Yeni Tıp Tarihi Araştırmaları oluyor. Siz de hâlâ Yeni Tıp Tarihi Araştırmaları'nın editörlüğünü yapmaktasınız. Bu dergilerin süreçlerinden ve alandaki yerinden belki biraz konuşabiliriz.

Tıp Tarihi Araştırmaları ilk kez 1986 yılında Prof. Dr. H. Hüsrev Hatemi ve Nil Sarı editörlüğünde yayınlanmaya başlandı. Bir anlamda *Türk Tıp Tarihi Arkivi*'nin devamı olma iddiasıyla da ortaya çıktı; çünkü arada uzun bir boşluk oluşmuştu ve böyle bir dergiye gereksinim vardı. İlk beş sayısı Hüsrev Hatemi ve Nil Sarı editörlüğünde yayımlandı. Değerli yazılar, kaynak makaleler yer aldı. Sonrasında maalesef editörler arasında bir anlaşmazlık yaşandı. Bir küskünlük oldu ve iki editör ayrıldı. Bundan sonra H. H. Hatemi ve A. Kazancıgil dergiyi 1996 yılında yayımlanan altıncı sayıdan 2014 yılında basılan 18. sayıya kadar *Tıp Tarihi Araştırmaları* adı ile yayımladılar. Sonrasında derginin adını *Tıp ve Kültür Tarihi Araştırmaları* olarak değiştirdiler. *Tıp ve Kültür Tarihi Araştırmaları*'nın 2015-2022 yılları arasında 18/1-18/3 olarak numaralanan üç sayısı yayımlandı. Şu an *Tıp Tarihi Araştırmaları* dergisi maalesef tarihe karışmış durumda. Prof. Dr. Nil Sarı ise 1995 yılında *Yeni Tıp Tarihi Araştırmaları* adıyla yeni bir dergi yayımlamaya başladı. N. Sarı editörlüğündeki *Yeni Tıp Tarihi Araştırmaları*'nın 2005'e kadar 11 sayısı yayımlandı. Daha sonra yayımına Türk Tıp Tarihi Kurumu'nun yayın organı olarak devam etmesi kararı alındı. Derginin 2006-2009 yıllarına ait olan 12-15. sayısı Prof. Dr. Ayşegül Demirhan Erdemir, Prof. Dr. Öztan Usmanbaş ve Prof. Dr. İbrahim Başağaoğlu'nun editörlüğünde yayımlandıktan sonra, 2010-2024 yıllarına ait 16-28. sayıları Gülten Dinç editörlüğünde, 29. sayısı ise Gülten Dinç ve Mesut Güvenbaş editörlüğünde yayımlandı.

Yeni Tıp Tarihi Araştırmaları şu anda hiç kuşkusuz alanın en önemli dergisi. Ancak ekonomik ve akademik koşullar derginin yayımını giderek zorlaştırdı. Yayın aralıkları uzadı. Dergi bu nedenlerle düzenli olarak yayımlanamadığından dizinlere giremedi, dizinlerde olmayınca da gelen yazı sayısı azaldı. Yani bir kısır döngü oluştu. Şu anda bu zorlukları bir oranda aşarak dergiyi belli bir düzene kavuşturduğumuzu söyleyebilirim. Ekonomik güçlükler ve derginin dizinlere girmesini sağlamak amacıyla gereklilikleri yerine getirerek 29. sayımızı DergiPark dijital platformu altında yayımladık. Derginin bundan sonra ulusal ve uluslararası dizinlerde taranarak hak ettiği yeri alacağına inanıyorum.

Tıp tarihi araştırmalarında yeni teknolojilerin kullanımı hakkında görüşlerinizi de öğrenmek isterim. Örneğin arşivlerin dijitalleştirilmesi, yeni veri tabanları, artık yapay zekânın da araştırmalarda her işin içine girmesi. Sizin başladığınız döneme kıyasla araştırmaların doğasında ne gibi değişiklikler oldu? Siz bu değişiklikleri nasıl görüyorsunuz?

Yeni teknolojiler tabii ki diğer tüm alanlarda olduğu gibi tıp tarihine de girdi. En basitinden intihal programlarını, veri tabanlarını kullanıyoruz ama yine de alanın özelliği nedeniyle gözden kaçanlar olabiliyor. Kaynakların çoğu eski yayınlara dayalı olduğundan ve bunların hepsi dijitalleştirilemediğinden daha dikkatli bir tarama ve inceleme gerektiriyor. Yapay zekâ ile ise artık yeni bir çıkış açıldı. Bir makalenize kaynak önermesini istediğinizde gözünüzden kaçan kaynağı hemen sıralıyor. Ya da bu makaleden çıkacak sonuçları sıralayabiliyor. Bundan sonra gidişatın nereye evrileceğini tahmin etmek bile zor.

Alanın en önemli sorunlarından biri de kamu ve özel koleksiyonlardaki belgelere ulaşım zorluğu. Bu zorluğu aşabilmek için özellikle kurumların yeni teknolojilerden yararlanarak belgelerin dijitalizasyonunu kısa sürede tamamlaması ve veri tabanları aracılığı ile yararlanmaya sunması gerekiyor. Alan için çok önemli yayın ve belgeler bile ne yazık ki henüz dijitalize edilmemiş durumda. Örnek verecek olursak; *Türk Tıp Tarihi Arkivi, Poliklinik, Dirim, Sıhhat Almanakı, Nevsal-i Afiyet* vb. gibi yayınları, genel olarak ise arşiv ve kütüphanesi bulunan pek çok kurum koleksiyonlarını sayabiliriz...

Belki bu kapsamda öncelikle İstanbul'daki en önemli tıp tarihi arşiv ve kütüphane-sine sahip iki tıp fakültesinin, Cerrahpaşa ve İstanbul Tıp Fakültelerinin Tıp Tarihi ve Etik Anabilim Dallarının durumundan söz etmek gerekir. İkisinin de arşivleri neredeyse 20 yılı aşkın süredir ulaşılamaz durumda. Her ikisinde de bir dijitalizasyon çalışması yapıldığını biliyoruz, ancak şu an kitap ve belgelere halen ulaşılamıyor. Binalar kapalı, restorasyonları tamamlanamıyor. Bir an önce bunların yararlanmaya açılması lazım. Türkiye'nin en önemli Osmanlıca tıp kitapları koleksiyonu şu anda kapalı olan Cerrahpaşa Tıp Tarihi Müzesi'nde. Müze bünyesinde 2000'e yakın eski Türkçe / Osmanlıca tıp kitabı, 700-800 kadar da el yazması eser var. En temel kaynaklar bunlar. İstanbul Tıp Fakültesi koleksiyonu da yine eski basılı tıp kitap ve dergileri ile tıp yazmaları açısından çok önemli. Yani her iki anabilim dalı da çok önemli tarihsel miraslara sahip. Cerrahpaşa'nın koleksiyonu Kültür Bakanlığı, İstanbul Tıp Fakültesi'ninki ise İstanbul Üniversitesi Rektörlüğü'nde koruma altında diye biliyoruz. Umarız öyledir. Çünkü nesiller gelip geçiyor, kadrolar değişiyor, koleksiyonu bilenler emekli oluyor. Yeni gelenlerin tarih bilincine sahip olması, bu koleksiyonlara sahip çıkıp onları kullanılır hale getirmesi şu an en elzem konulardan biri.

Benim başladığım dönemle bugünü bu açıdan karşılaştıracak olursam; yüksek lisans tezimi daktilo ve kütüphanelerin karton kartoteks döneminde hazırladım. Türüne göre alfabetik listelerden elle tarama yapıyorduk. Dahası araştırmalarımızı yazarken de kart sistemini kullanıyorduk. Kaynaklarımızı, dipnotlarımızı, alıntılarımızı kartlara yazar, araştırmamızı böyle yürütür, daktilo ile yazılmış yayınlarımızı dergi ve matbaalara posta ile gönderirdik. Kişisel olarak bilgisayar kullanmaya 1995 yılında başladığımı anımsıyorum ama o da günümüze kıyasla çok ilkel sayılabilir. Tabii bunların hepsi artık tarih oldu. Her ne kadar biraz önce alanda özel belgelere ulaşımın zorluğundan söz ettiysem de genel taramalarımızı artık veri tabanları üzerinden evimizde ya da ofisimizde kısa sürede yapabiliyor, açık erişimli yayınlara anında ulaşabiliyoruz. Yayınlarımızı dergilere ya da matbaaya online gönderiyoruz, düzeltmelerimizi de aynı şekilde yapıyoruz. Bu açıdan baktığımda değişim inanılmaz ve bunların hepsi yaşamımızı olumlu etkiledi. Yeni teknolojiler zamanı daha etkin kullanabilmemizi ve verilerimizi ve sonuçlarımızı da daha kolay kontrol edilebilmemizi sağladı.

Uluslararası akademik camiada Osmanlı ve Türkiye tıp tarihine sizce nasıl bir ilgi var? Bu alanda çalışırken uluslararası iş birlikleri kurmak konusunda sizin deneyiminiz nasıl oldu? Biraz da bunlardan bahsedelim isterseniz.

Süheyl Ünver zamanından yani 1930'lerden itibaren uluslararası toplantılara katılım ve iş birliği açısından Türkiye'nin özel bir konumda olduğunu söyleyebilirim. Süheyl Hoca'nın uluslararası alanda pek çok iş birliği, gezileri ve bilimsel sunumları var. 1960-70'lerden itibaren yurtdışı toplantılara katılımın daha da arttığını ve artık bu toplantıların sıklıkla bizde de yapılmaya başlandığını görüyoruz. Uluslararası ilişkiler sayesinde 2002 Dünya Uluslararası Tıp Tarihi Kongresi, İstanbul'da yapıldı. İki yılda bir yapılan bu kongrelere bizden katılımlar ciddi sayıda. Türk Tıp Tarihi Kurumu'nun uzun yıllar uluslararası temsilciliğini yapan Prof. Dr. Aykut Kazancıgil ve Yeşim Işıl Ülman'ın bu konudaki katkıları büyüktür.

Kendi deneyimim açısından ise, uluslararası kongrelere bildirilerle katıldım, ancak çok fazla uluslararası ortak projem olmadı. 2002 Uluslararası Tıp Tarihi Kongresi'nde Macaristanlı tıp tarihçisi József Honti ile ortak bir bildiri sunup, sonra yayın haline getirdik. Konu; jeoloji, paleontoloji ve zoolojiye önemli katkılar yapan ve Hilal-i Ahmer'in kuruluşunda rol almış Macaristanlı Osmanlı hekimi Carl Eduard Hammerschmidt / Macarlı Miralay Dr. Abdullah Bey'in yaşamı ve katkılarıydı. Honti, Macarlı Abdullah Bey'in katkılarını Macaristan açısından ortaya koydu, ben de Osmanlıdaki katkılarını ekledim ve ortak bir yayın haline getirdik.

Günümüze baktığımızda, uluslararası akademik camiada tıp tarihçilerimizin tanınırlığının olduğunu, ilişkilerin giderek arttığını, burada isimlerini sayamayacağım kadar çok sayıda araştırmacının birçok uluslararası yayınının olduğunu ve ortak projeler yürütüldüğünü söyleyebilirim. Ancak Osmanlı ve Türkiye tıp tarihine ilginin aynı düzeyde olduğunu söylemem zor. Sunumlar ve projelerin merak ya da alandaki belli bir sorunu aydınlatmaya yönelik olmasından çok akademik yükselme odaklı olduğu görülüyor. Öncelikle akademik ölçütler sağlanmaya çalışılırken nitelikten çok niceliğe önem verilmesi bu ilgiyi etkileyen en önemli faktörlerden. Bu nitelik sorunu da tabii ki ilgiyi azaltıyor.

Feza Günergün, Gülten Dinç ve Akif Ercihan Yerlioğlu söyleşi esnasında.

Bunlarla da bağlantılı olarak, Osmanlı tıp tarihi genel tarih yazımında hak ettiği yeri bulabildi mi ya da iyi bir yere ulaştı mı, diye sormak isterim.

Tam anlamıyla değil de daha çok sınırlı-kişisel çabalara dayalı olarak bir yer edinilmeye çalışılsa da henüz iyi bir yere ulaşıldığını söylemek zor. Daha sistematik çalışmalarla daha iyi bir yönde gelişebilirdi. Bu açıdan baktığımızda Osmanlı tarihini, tıp tarihi açısından en iyi ortaya koyan çalışmaların Nuran Yıldırım Hocamıza ait olduğunu söyleyebilirim. Arşivleri çok iyi kullanarak, temel kaynaklar üretmiştir. Emre Dölen ve Feza Günergün Hocalarımızın da eczacılık ve tıp tarihine bibliyografya ve yayınlar açısından özgün katkıları vardır. Yakın zaman önce kaybettiğimiz Prof. Dr. Emre Dölen bu açıdan yeri doldurulamayacak akademisyenlerimizdendir.

Ali Haydar Bayat hocamızın da kısa yaşamında ürettikleri ile Osmanlı tıp tarihi çalışmalarına çok temel katkıları olmuştur. İlder Uzel hocamızın özellikle Sabuncuoğlu'nun eserlerini dilimize kazandırması en büyük katkılarından birisidir. Yeni nesilden, arşivlere girebilenlerin sivriyeceği aşikâr. Daha çok derleme eserlere, kolaycılığa kaçılıyor ama arşiv kullanarak bunu iyi değerlendirmelerle ortaya koyabilenler alana değer katacak. Bu açıdan en önemli unsur belki bir tarih bilincinin çocukluktan itibaren oluşması, eğitim sistemimizin buna uygun yapılandırılması gerekiyor. Yani alanda daha çok bilgi, bilinç ve merak duygusuna ihtiyaç var.

Osmanlı tıp tarihi alanında günümüzde yeterince araştırılmadığını düşündüğünüz konular var mı? Ya da yeni nesil araştırmacıları hangi alanlara yönlendirmek isterdiniz?

Osmanlı tıp tarihi açısından bakarsak halkın günlük yaşamına etkileri açısından hastalıklar üzerine ayrıntılı araştırmalara yönelmek belki daha ilginç olabilir. Özellikle salgın hastalıklar ve bunların halk sağlığına, halkın günlük yaşamına yansımalarının daha ayrıntılı çalışılması önemli. Dönemler arasında karşılaştırmalı çalışmalar yapılabilir. Tabii bu çalışmalarda nedensellik ilişkilerinin göz ardı edilmemesi ve bu sırada dönemlerin özelliklerinin iyi bilinmesine, başka bir deyişle anakronizme düşülmemesine dikkat etmek gerekiyor. Araştırmacı tarihte olduğu gibi tıp tarihinde de o zamanın olgularını günümüzün değerleri ve bakış açısıyla değil de o günün koşulları

içinde, o dönemin terminolojisi ve teorilerini bilerek değerlendirebilmeli ancak bunu yaparken çağdaş tıp bilgisine de vakıf olmalı.

Peki tıp tarihinin popüler kültürdeki tezahürleri – mesela romanlardaki, dizilerdeki vb. – ve mevcut olan anlatılar üzerine ne düşünüyorsunuz?

Tıp tarihinin popüler kültürdeki tezahürlerine dair sayısız örnek bulunabilir. Özellikle edebiyatta popüler kültürün yansımalarını çokça görmek mümkün. Bunu yayınlarına yansıtan, bu tür eserleri değerlendiren araştırmacılar da var alanda. Ancak burada bu eserlerin kaynağının yazarın imgelemi olduğunu unutmamak gerekiyor. Bu göz ardı edildiğinde gerçekliklerle kurgunun yer değiştirmesi/karışması riski ortaya çıkıyor. Böylece bu tür yayınlar da eğer araştırmalara konu edilecekse bu irdelemenin belli bir tarih bilinciyle yapılması gerekiyor. Aksi takdirde yüzeysellikten, genel-geçer yargılardan kaçınmak zor olabilir.

Aslında benim sorularım bu kadar. Ama genel olarak, çalışmalarınıza başladığınız dönemden bu zamana kadar baktığınızda, alana dair sizin de eklemek istediğiniz tespitler, yorumlar, gözlemler varsa onları da aktarabilirsiniz.

40 yıllık çalışma yaşamımda enerjimi sadece çalışmalarıma harcamış olabilmeyi dilerdim. Böylece çok daha verimli bir meslek yaşamım olabilirdi. Ancak bu mümkün olmadı, en büyük üzüntüm budur. 2018'e kadar birim içi çekişmelerle dolu stresli bir ortamda çalıştım. Çoğu kişi gibi kendi çabalarımla yol almaya çalıştım. Oysa hocaların arkamızda durması, o destekle ilerlemek önemliydi. Örneğin ben bu süreçte anabilim dalı başkanına/hocama doçentlik sınavına başvuracağımı söyler söylemez, o güne kadar hiç karşılaşmadığım yazılı uyarılar almaya başladım, doçentlik sınavından geçtiğimdeseyse üniversitenin tıp tarihi ile hiç ilgisi olmayan bir birimine sürüldüm, dört yıl kadro alamadım vs... Bunların hiç yaşanmamış olmasını dilerdim. 2018 yılından sonra ise üniversitedeki siyasal kadrolaşma çabalarının had safhaya çıktığı bir liyakatsizlik ortamında bulunmak beni üzdü ve yıprattı. Yaş haddinden önce emekli olmaya karar vermemin temel nedeni de budur.

Geriye baktığımda çok daha iyi bir noktada olunabilirdi diyorum. Nitelikli kişilerin, tarihsel yöntem bilgisine sahip kişilerin alana girmesi çok önemliydi. 70'lerden sonra, alanın multidisipliner yapısına uygun olarak farklı disiplinlerden kişilerin ilgisi artmaya başladı, günümüze uzanan dönemde daha çok tarihçilerin ilgisini çeker oldu fakat popülist yaklaşımlar da arttı ve son dönemde siyaset de yoğun olarak karıştı işin içine. Bu kapsamda geleceğe dair de çok umutlu değilim aslında. Tıp tarihi, yaşam boyu sürecek bir uğraş, büyük emek, titizlik ve özveri gerektiriyor. Bu açıdan günümüzde artık o büyük hocalar dönemi gerilerde kalmış durumda. Alanın gelişmesine; çalıştayların, kongrelerin arttırılması, bunların daha nitelikli olması, yöntem bilgisine ve arşiv kullanımına dair eğitimlerin olması katkı sağlayabilir. Çağın gerektirdiği teknikleri rahatlıkla kullanan ve tarih bilincine sahip nesiller çoğaldığında belki umudumuz da artabilir bu alanda.